

A korszerű büntetés-
végrehajtás tervezésének a

A KORSZERŰ BÖRTÖNÖK TERVEZÉSÉNEK ALAPELVEI

Basic principles for the design of modern prisons

A börtön ősi intézménye az idők folyamán – csakúgy, mint bármely közintézmény – követte a kor funkcionális, jogszabályi, műszaki és esztétikai elvárásait. Napjainkra egy börtön épülete a kórházhoz hasonló komplexitású, bonyolult géppé vált. Rengeteg hazai és nemzetközi előírásnak, műszaki szabványnak, jogszabálynak kell megfelelnie. Mindemellett építészeti eszközökkel ki kell fejeznie mind a környezetet, a társadalom, mind a használói számára a büntetés-végrehajtás korszerű alapelveit a prevenciótól a reintegrációig. A korszerű börtönök tervezésének alapelveit a büntetés-végrehajtás alapelveiből és gyakorlati alkalmazásából vezethetjük le, amit a szabadságvesztés és a normalizáció fogalma keretez.

Kulcsszavak: börtön, tervezés, büntetés-végrehajtás, normalizáció, reintegráció

Over time, the ancient institution of the prison, like any public institution, has followed the functional, legislative, technical and aesthetic expectations of the given age. Today, the prison building has become a complex machine with the same complexity as a hospital. The prison building has to comply with many domestic and international regulations, technical standards and statutory requirements. In addition the building must express through architectural means to its environment, society and the users of prison building the modern principles of prison enforcement from prevention to reintegration. The basic principles of modern prison design can be derived from the basic principles and practical application of prison, framed by the notions of imprisonment and normalization.

Keywords: prison, planning, imprisonment, normalization, reintegration

A korszerű épület

Egy épület egy adott társadalom világról alkotott képének, az emberről való felfogásának a legkomplexebb megnyilvánulása. Az épületek megvalósulását, végső képét nagyon sok szereplő befolyásolja: a beruházó vagy építtető a folyamat elején az, aki kijelöli az építési célt és anyagi forrást biztosít hozzá. A tervező a kijelölt célt térbeli vízióba és konstrukcióba önti, meghatározza azt, amit a tervdokumentációknak tartalmaznia kell. A projektmenedzsment – más néven lebonyolító – az egész beruházási folyamat megszervezéséről gondoskodik. A hatóságok, akik – elsősorban – a közérdeknek való megfelelést a szabályozórendszereken keresztül biztosítják, a kivitelező pedig, aki a virtuális tervekből fizikai formájában megvalósítja az épületet. Egy sikeres beruházás esetén a folyamat résztvevői kivétel nélkül magukénak érzik a végeredményt.

Egy épület – különösen egy középület – mindig magán hordozza a kornak a lenyomatát, amiben megvalósul, és szerencsés esetben hűen tükrözi ennek a társadalomnak a pillanatnyi állapotát.

Ezért a korszerűség fogalma alatt azt értem, hogy az épület teljesíti egy adott szűkebb-tágabb szociális környezet és kor jövőbemutató műszaki, technológiai, technikai és esztétikai elvárásait, ezáltal tükrözi az adott társadalom fejlettségének pillanatnyi állapotát.

Kevés olyan építményt találunk az építészet története során, amely az említett szempontrendszer alapján kifejezőbb lenne, mint az egyiptomi piramis: a monolitikus, tiszta geometriájú tömb formailag pontosan leképezi a korabeli egyiptomi társadalom hierarchikus berendezkedését, az építési technológia, amivel felépítették, még a mai kor számára is rejtély. Amit viszont tudunk már: több tízezer ember nagyon magas fokú együttműködésére volt szükség a felépítéséhez. Természetesen ugyanez elmondható egy középkori gótikus katedrálisról is.

A börtönre a fenti gondolatmenet szintén igaz. Az intézménye és annak fizikai, építészeti megnyilvánulása az építészettörténet során a kezdetektől fogva együtt fejlődött az emberi kultúrával, ugyanazokat az utakat bejárva, mint az építészettörténet más középületei: követte a kor kulturális, funkcionális, műszaki, jogszabályi és nem utolsósorban esztétikai elvárásait.

Ha szemléletesen akarunk fogalmazni, akkor azt mondhatjuk, egy mai börtönrel és egy középkori börtönrel szemben támasztott elvárások között pontosan annyi a különbség, mint egy mai okosház és egy középkori parasztház, vagy városi lakóház

között. Sőt, bizonyos vonatkozásokban – például a gyengeáram és biztonságtechnika terén – a börtön minden bizonnyal bonyolultabb technológiával rendelkezik.

Napjainkra a börtön épülete a kórházakhoz hasonló komplexitású, bonyolult géppé vált. Ez a gép robotsztus és egyben okos is. A mai börtönöknek ki kell elégíteniük a büntetés-végrehajtás folyamatának minden fázisában a szükségleteket, tartalmazniuk kell azokat a funkciókat, amelyek a befogadás, a rabosítás, a fogvatartás, a munkáltatás, a fenntartás, az egészségügyi ellátás, az oktatási és kulturális tevékenységek során szükségesek. Rengeteg hazai és nemzetközi előírást, műszaki szabványt és jogszabályt kell teljesíteniük, mindemellett az épületnek építészeti eszközökkel ki kell fejeznie mind a környezete, mind pedig a használói számára a büntetés-végrehajtás korszerű alapelveit a prevenciótól a reintegrációig. Ezt úgy hívjuk, hogy az épület kommunikál a környezetével. Vagyis „elmondja” az építészet nyelvén, mit tartalmaz, mi a szándéka, kik építették, kik használják.

Egy börtönt ábrázoló képre tekintve senkinek nem jut eszébe, hogy társasház vagy iskola lehet, akkor sem, ha a börtönök elsődleges építészeti attribútumai közül egy sem szerepel a képen. Nincs rács, szögcsdrot, mégis kifejezi a benne rejlő funkciót.

Fotó: Bv. fotó

Hogyha a tanulmány címében szereplő másik fogalom felé fordulunk, nevezetesen, hogy mik azok az alapelvek, amik a börtönök kialakítását vezetik, akkor a válasz az, hogy a tervezés szempontrendszerét a rendeltetés, az intézmény működésének az alapelveiből kell származtatni.

A büntetés-végrehajtás alapelvei

A büntetés-végrehajtás alapelveit nemzetközi egyezményekben rögzítik, illetve erre rakódnak rá a nemzeti irányelvek.

A büntetés-végrehajtás alapelvei részben nemzetközi egyezményeken alapulnak, és néhány konkrét, alapvető kívánalomban és paraméterben csúcsosodnak ki, mint az emberi alapjogok, így pl. a minimális helyigény biztosítása a lakó-zárkaterekben, vagy a vallásgyakorlás biztosítása.

Ezektől az alapvetésektől a nemzeti alapelvek nem térhetnek el, viszont a részletek értelmezésében és a gyakorlatban jelentős különbségek tapasztalhatóak. Teljesen másként értelmezik az alapelveket a gyakorlatban az emberi individuumot magasan értékelő skandináv országok, mint akár a francia, a német, vagy angolszász országok, és természetesen Magyarország is részben külön utat követ.

Az alábbiakban kifejtem a büntetés-végrehajtásban megismert fogalmak és az építész tervezés alapelvei közötti kapcsolatot a gyakorló építész szemszögéből.

A szabadságvesztés

A büntetés célja az, hogy a bűnt elkövető, tehát deviáns egyént elkülönítsük a többségi társadalomtól, kirekesztjük abból annak érdekében, hogy a bűnelkövetés ne ismétlődhessen meg. Ez nem lehetséges másként, csak ha a bűnelkövetőt korlátozzuk az egyik legalapvetőbb szabadságjogban, a mozgásának és cselekvésének szabadságában. Tehát a büntetés alapja maga a szabadság elvesztése. Ehhez természetesen az elzárás természetéből adódóan társul egyéb jogfosztás is, mint a szabad kommunikáció (pl. a telefon vagy az internet használatának) joga, vagy sok egyéb, a börtönök működési rendjéből adódó kötelezettség, cselekvési kényszer.

Normalizáció

A második alapvetés, hogy a bűnt elkövető a büntetésének letöltése után teljes jogú állampolgárként visszatérhet a társadalomba, és a társadalom érdeke, hogy a bűnelkövetés ne ismétlődhessen meg. Ez akkor lehetséges, ha a bűnelkövető a fogvatartás során nem távolodik el a szükségesnél nagyobb mértékben a szabad társadalomban elfogadott általános életviteltől és normáktól. Vagyis a fogvatartás során alkalmazott kényszerek mennyiségét a szükséges minimumon kell tartani annak érdekében, hogy a reintegráció minél zökkenőmentesebb legyen. Ezt az alapvetet, amely a szabadságvesztéssel járó additív hatások minimalizálását jelenti, normalizációnak nevezzük.

A normalizációnak van egy járulékos eredménye is, ez a következetesség erősítése. Ha a bűnös azt kapja büntetésként, amit számára jogszerűen és méltányosan elrendeltek, az életének többi vonatkozásában azonban nem számíthat atrocitásra, jogsértésre, erősödik az ok-okozati összefüggés az elkövetett bűn és méltányos büntetés, illetve a helyes viselkedés és a szabad élet jutalma között.

Ettől a ponttól kezdve a büntetés-végrehajtás elméleti szakemberei számára is képlékeny még a terület. Az én értelmezésem szerint a normalizáció két részre osztható.

Az egyén, vagyis a fogvatartottak személyes normalizációja azt jelenti, hogy a személyiségüket torzító hatásokat ki kell szűrni.

Ennek a felfogásnak van egy érzékenyebb területe, amely azt mondja, hogy a normalitástól eltérő viselkedésformákat is „normalizálni” kell, vagyis a fogvatartottat át kell nevelni. Ezt a beavatkozást elsősorban az északi országok gyakorlatában a fogvatartottak szabad akaratára bízják.

A fizikai környezet normalizációja azt jelenti, hogy olyan fizikai környezetet kell teremteni az elítélt számára a fogvatartás időtartama alatt, hogy ha egyszer visszatér a társadalomba a büntetése letöltése után, akkor a két környezetből adódó különbség ne gátolja a visszailleszkedést. Mik ezeknek a büntetés-végrehajtási alapelveknek az építészeti tervezés során megnyilvánuló alapelvei?

E három fogalom, a szabadságvesztés, a normalizáció személyi, illetve fizikai értelmezése köré tulajdonképpen a tervezés mindazon szempontjait fel lehet sorakoztatni, amik a börtönök tervezése során meghatározó fontosságúak.

A büntetés-végrehajtás alapelveinek tükröződése a tervezés szempontjaiban

Biztonság(technika)

A szabadságvesztés, az elzárás biztosítása alapvetően a biztonságtechnika feladatköre, melynek a fizikai védelemben és az ezt kiegészítő elektronikus védelemben van szerepe, de áttételesen ide sorolhatóak a telepítési és a beépítési szempontok is.

A fizikai védelem távolságtartást jelent. Ez a védelem természetesen elsősorban bentről ki-fele irányul, de tudjuk, hogy a kintől befele érkező hatásokat is csökkenteni, szűrni kell. A hozzátartozókkal való, nem megengedett kapcsolattartás sok problémát okoz, zavarja a környezetet. A telepítés és az épület megformálása során erre külön figyelmet kell fordítani.

Helykijelölés, beépítési módok

Az intézmény regionális helykijelölését általában nem tervezési, hanem politikai, gazdaságpolitikai szempontok határozzák meg, mint például a rendelkezésre álló munkaerő, vagy a büntetés-végrehajtás logisztikai szempontjai. A településen belüli helykijelölés is jellemzően még a tervező bevonása nélkül zajlik, nem érdektelen viszont megemlíteni néhány szempontot, ami ebben a fázisban fontos lehet.

Az intézmény megközelítése során ügyelni kell arra, hogy a börtön a település azon részén legyen, amely felől a nagyobb ellátási, vagy látogatói forgalom várható, annak érdekében, hogy ez a forgalom a település életét ne zavarja a szükségesnél nagyobb mértékben.

A lakókönyezettől való távolságtartás szintén kölcsönösen előnyös. A helyszín megválasztásában megfontolandó a morfológiai viszonyok szerepe. A lejtős területeken körülményesen, vagy egyáltalán nem biztosítható a környezettel a vizuális kapcsolat gátlása. Mind a területre való külső rálátás, mind az intézmény területéről való kilátás nehezen akadályozható meg.

A telken belüli beépítési mód szintén befolyásolhatja az elzárás minőségét, a biztonságos őrzést.

A börtönépítés története során régebben inkább a telepszerű, pavilonos beépítési módot részesítették előnyben, amely a laktanyákra, de például a kórházakra is jellemző volt. Ezeket a létesítményeket az építésük idején külvárosi, vagy külterületi telkekre építették, a telek ára kevésbé befolyásolta a beruházási költséget, és a kezdetleges infrastrukturális igények kielégítése is könnyen ment nagyobb távolságokba. Napjainkra előtérbe került a tömbszerű, tömör beépítési mód, amelynek hallatlan előnye a racionális és tömör infrastrukturális hálózat, ezzel párhuzamosan a költséghatékony megvalósítás és üzemeltetés. A mai épületek a hagyományos víz-csatorna és erősáram hálózatokon kívül nagyságrenddel több hálózatot tartalmaznak (hűtés, kamerarendszer, épületautomatika, távközlés, biztonságtechnika, tűzjelzés), amelyeknél kiemelten fontos a rövid elérések biztosítása. A „tömörödés” folyamata egyébként a kórházaknál ugyanezen szempontok alapján, ugyanígy lezajlott: a modern kórház egy hatalmas tömbben helyezkedik el, fedett és fűtött közlekedőtereken keresztül megközelíthető minden funkció.

A tömör beépítés jellemzően belső udvarokat igényel, amelyek a természetes fényt juttatják az épület belsejébe, egyben a biztonságos, zárt sétálóudvarokat, vagy a dolgozók számára kellemes szabadtéri pihenést is biztosítják.

Jól ábrázolja a tömbös beépítést többek között egy norvég példa, melynek esetében az épületegyüttes léptéke eltér a településszövet átlagos léptékétől, már ez is indokolja a távolságtartást. A település érintése nélkül közútról megközelíthető az intézmény. A beépítési övezet szinte 180 fokban körülöleli a börtön területét, tehát az infrastruktúra könnyen elérhető, mégis diszkrét, keskeny zöldterületi sáv választja el a civil beépítéstől, mintegy lehetőséget adva a település lakóinak az általuk megkívánt intenzitású kapcsolat kialakítására.

A tömör beépítésnek lehetnek extrém sűrűségű példái is. Sűrű szövésű városi környezetből vettem a következő példát, egy chicagói börtönt. A zárkahelyiségeket masszív, 25 emelet magas toronyépületbe rendezték, a mellette levő lepnényépület a kiszolgáló funkciókat tartalmazza. A torony tetőteraszán kapott helyet a sétálóudvar, ami egyben szabadtéri edzőhelyként is működik.

Térszerkezet, közlekedőrendszer

A szabadságvesztés fogalma mellé társítható harmadik tervezési szempontrendszer a térszerkezet és a közlekedési rendszer kialakítási módja.

A tiszta közlekedőrendszer az alapja az épületben fenntartható rendnek és biztonságának. Az egyértelműen elválasztott forgalom megkönnyíti az őrszemélyzet munkáját és kijelöli az elítéltek mozgásterét. Ezáltal a mindennapi élet egyszerűbbé válik, és – miután az okos közlekedőrendszer kevesebb őrszemélyzetet igényel – a működtetés olcsóbbá.

Egy rövid kitérőt szeretnék tenni a zárkasárnyak elrendezésére és közlekedőrendszerének működésére.

A börtönépítés története során alapvetően kétféle térszerkezet és közlekedési rend alakult ki. Az egyik a centrális elrendezés, amikor a zárkák ajtajai egy központi négyzet, téglalap, bármilyen sokszög vagy kör alakú térre néznek, a tér közepén pedig a megfigyelő pontból azonnal reagálhatnak a rendellenességre. Ugyanez az elve a kereszt, vagy csillagszerű alakzatba rendezett közlekedőnek is, azzal a különbséggel, hogy itt a túlméretes központi tér sokkal kisebbre zsugorodik, épp csak akkora, hogy a megfigyelési pontot tartalmazza.

A szárnyak hosszúságát a megfigyelhető folyosóhossz és a tűzvédelemben megkívánt menekítési távolság határozza meg.

A személyes normalizációhoz kapcsolódó tervezési elvek

Áttérve a normalizáció alapelveire, vizsgáljuk meg a személyi normalizációhoz kapcsolható tervezési elveket.

A bűn elkövetésének az egyik leggyakoribb áttételes oka a tanulatlanság. Az aluledukáltság következtében bizonytalan a társadalmi beilleszkedés, a munka világában való részvétel, nehézkes a megélhetés. A legkézenfekvőbb dolog, hogy szinte elengedhetetlen az oktatás megjelenése a börtönökben. Ennek körülményeit az oktatási létesítmények tervezéséből ismert feltételek és szabályozók határozzák meg: a tantermek természetes megvilágítását, alapterületét, oktatástechnológiai ellátottságát a civil környezet elvárásainak megfelelően kell kialakítani. Fontos a tantermek többféle foglalkozásra való berendezhetősége, hiszen a frontális, a kis- és nagycsoportos foglalkozásnak is teret kell adni az oktatási programtól függően. Fontos szempont lehet például a nyelvoktatás bevezetése is, ennek audiovizuális technikai feltételeit speciális berendezések biztosíthatják.

Fotó: Bv. fotó

Látszólag rokon terület az oktatással a szakképzés igénye. A fogvatartottak szakmával való megismertetése alapvető fontosságú a reintegráció során, hiszen ha nem tudja szakmaismeret és munkahely híján a szabad életben megvetni a lábát, egyenes az út vissza a börtönbe. A szakképzésnél építészeti az oktatóterem funkciója kiegészül az adott szakma gyakorlatának elsajátításához szükséges műhelyek és anyagraktárak, oktatói szobák együttesével. A munkavédelmi szempontok és felszereltség különösen fontos a börtönkörnyezetben, nem beszélve a biztonságról, az eszközök és szerszámok használatának felügyeletéről.

A harmadik fogalomkör a személy normalizációja során a munkavégzéssel kapcsolható össze. Jól tudjuk, hogy sok fogvatartottnak nincs kialakult munkakultúrája, a mun-

Fotó: Bv. fotó

kához való viszonyuk labilis. Ezért kulcsfontosságú a normalizáció során a rendszeres, gyakorolt munkavégzés, a munka hasznosságának, a személyiségre gyakorolt hatásának a megismerése, megismertetése. Erre jól kialakult gyakorlat működik a magyar büntetés-végrehajtásban. A börtönök külső körletében elhelyezkedő műhelycsarnokokban hasznos gazdasági tevékenységet végezhetnek az elítéltek. A megfelelő munkakörülmények biztosítása a tevékenység jellegétől függően a civil életben megkövetelt szabályozórendszerek, munkavédelmi előírások alapján történhet.

Kitekintve külföldre, a személy normalizációjának alkalmazása kapcsán szintén elmondható, hogy országonként eltérnek a szabályok. Az azonban közös, hogy mindhárom területet együttesen és kötelezően bevonják a folyamatba. A liberálisabb felfogás szerint az elítéltek szabadon választhatnak bizonyos keretek között a kötelezően vállalt oktatás, szakképzés és munkavégzés aránya között, a szigorúbb rendszerekben előírt kötelezettségek vannak.

Szintén a személyi normalizációhoz lehet sorolni a reintegráció intézményét. Minden börtönépületben kötelező elem a nevelői szoba, ahol az elítéltek kapcsolatot tarthatnak a nevelőkkel, vagy a pszichológusi közreműködés feltételeinek biztosítása. Ami szintén fontos, az a fokozatosság az elengedésben a reintegráció során. Gyakran tűnik úgy, hogy az elítéltek nem tudják feldolgozni a hirtelen váltást a börtönélet és a szabad világ között, ez zavarhoz vezet a viselkedésükben, a megbillent pszichével pedig könnyebb az újabb bűnelkövetés és kezdődik minden előről.

A fizikai normalizációhoz kapcsolódó tervezési alapelvek

A fizikai környezet normalizációjának lényege, hogy a börtönkörnyezetnek lehetőség szerint – a biztonságos fogvatartáshoz szükséges körülmények maximális biztosítása mellett – közelíteni kell a civil életben található épített és természetes környezet formájához és minőségéhez. A reintegrációs folyamat könnyebben lefolytatható, ha az elítélt a szabadlábba helyezése után fizikai környezet vonatkozásában is a legkisebb átmenettel, zökkenőmentesen tud visszatérni a civil társadalomba.

Az egyik legalapvetőbb ilyen feltétel a megfelelő kiterjedésű személyes tér biztosítása. Ez elsősorban a börtönkörülmények között meglevő, negatív környezetpszichológiai hatások enyhítéséhez szükséges, hiszen a személyes tér hiánya agresszióhoz, depresszióhoz vezet, ezáltal megnehezíti a fogvatartás körülményeit is.

Az egészségügyi ellátás kézenfekvő szükségszerűség, a megfelelő minőség és környezeti jellemzők biztosítása azonban gyakran akadályokba ütközik. Ha az elítélt biztonságban érzi magát az egészsége fenntartása terén is, ez a magatartásában is megnyilvánul.

A kulturális és szabadidős tevékenységekre szolgáló helyiségek részben opcionálisak. Természetesen mind a testmozgás, mind a művelődés a normalizálás irányába hat, azonban a szabad életben térítéses szolgáltatások a börtönben sem lehetnek ingyensesek, ezért fizetniük kell az elítélteknek.

Fotó: Bv. fotó

A vallásgyakorlás terei az alapjogok által biztosított rendelkezések a börtönökben. A szemleges belsőépítészeti, ökümenikus imahelyiségeket az elítéltek időben eltérő ritmusban használhatják, igény esetén a saját vallásuk szerinti tárgyakkal kiegészítve.

Nagyon fontos szempont a börtönök tervezése során az építészeti környezet, az eszközök és berendezések használhatósága és minősége. A környezet minősége visszahat a személy viselkedésére, hosszan és tartósan formálja azt. Egy rendezett, tiszta környezet moderálja a viselkedést is, ahogyan például a tiszta utca látványa is gátolja a szemeteletést. A működőképesség fenntartásának alapfeltétele a masszív, strapabíró anyagok és eszközök használata, emellett azonban hasznos figyelni az esztétikai minőségre is. Nagyon egyszerű, olcsó és hatékony eszköz a környezetpszichológiai jellemzők javítására a színek tudatos használata a belső terekben.

Fontos hangsúlyozni, hogy a megkívánt minőségi és esztétikai szint semmiképpen ne szakadjon el pozitív irányban sem a kinti környezettől, hiszen a túlzott eltérés ebben az irányban is bizonytalanságot, vagy akár agressziót, rongálást szülhet. A minimális, „felfelé húzó” stimuláció elérése a cél.

Külön szeretnék még néhány szóra visszatérni az építészeti esztétika már említett megnyilvánulására, az építészeti kommunikációra. Arra, hogy a korszerű, talán jobb kifejezés, hogy a „jó” épület hűen kifejezi a benne rejlő rendeltetést, funkcionális tartalmat a külvilág, a környezete számára.

Tévedni emberi dolog – mondják. Sajnos a bűn elkövetése is emberi dolog, hozzá tartozik a társadalom működéséhez, és bár büszkeségre nem ad okot, nem tudomást venni róla, eldugni a társadalom nyilvánossága elől, nem szabad. Tehát a börtön intézménye is „emberi dolog”. Ugyanolyan közfunkciót ellátó épület, mint az iskola, a művelődési ház, vagy egy múzeum. Úgy gondolom, azt kell kifejeznie, amit a mai korszerű büntetés-végrehajtási szemlélet gondol saját magáról: a megtevédt embert időszakosan el kell zárni a közösségtől, ezidő alatt ráébreszteni a bűn helytelenségére, segíteni neki a helyes út megtalálásában, majd fokozatosan visszaengedni a társadalomba. Sem az elrettentés, sem a vonzás nem cél, a természetesség, az emberközelség kifejeződése viszont igen.

A szabályozási környezet hatása

A büntetés-végrehajtás alapelvein túl természetesen a korszerű börtönök tervezésében – ahogyan a civil létesítmények tervezésénél is – nagy szerepe van az általános építésszabályozási környezetnek. A Helyi Építési Szabályzatok, a Település Arculati Kézikönyvek – mint elsődleges településszabályozó eszközök – minden tervezési folyamatban jelen levő kötelezettségek, csakúgy, mint a tűzvédelmi, a katasztrófavédelmi,

a közegészségügyi, az élelmiszerbiztonsági, a környezetvédelmi és a munkavédelmi szempontok szem előtt tartása.

Itt elsősorban azokra a különbségekre térek ki, amik a börtönök tervezésében speciálisak, vagy az eltérő alaprendeltetésből (biztonság, elkülönített zónák) adódóan eltérnek a civil életben alkalmazott gyakorlattól.

A tűzvédelem – ezen belül elsősorban a menekítés feltételeinek a biztosítása – különösen nagy feladat a zárt intézmények tervezése során, hiszen többféle helyzetet feltételezve kell a személy- és vagyónbiztonságot garantálni. A tűzszakaszok és a menekítési zónák kijelölése nagy körültekintést igényel. Az elítélteket, a látogatókat és a személyi állományi forgalom precíz különválasztása esetén elkerülhető a rendkívüli esemény.

A szabályzók által megkövetelt tűzjelző hálózat telepítése is nehézkes, figyelembe kell venni az elítéltek dohányzását, vagy rendellenes viselkedését. Mindezek kompromisszumos megoldására kellő mértékű kompenzációt alkalmazunk a tervezés során, például rövidebb menekítési útvonalakat, vagy intenzívebb oltó hálózat betervezését.

Az élelmiszerbiztonság és közegészségügy vonatkozásában a konyhai és az étkező eszközök használatára és higiéniai kezelésére (mosogatás, élelmiszerútvonalak elválasztása) kell különös figyelmet fordítani.

Ugyanez a helyzet a munkavédelem során, a speciális (gyakran elektronikai) védőeszközök biztosítása megakadályozza a baleseteket vagy szabotázs akciókat.

Gazdaságosság

A gazdaságosság kétféleképpen értelmezhető. Egyrészt az építési költséghatékonysággal, másfelől az üzemeltetés során felmerülő költségek csökkentésével. A két szempont gyakran ellentmond egymásnak, ami az építés során adott esetben pénzbe kerül, az üzemeltetés során megtérülhet, így célszerű megtérülési számításokat végezni egy-egy tervezési döntés meghozásakor. A főbb tervezési szempontok azonban könnyen számba vehetőek.

Építési költség

Az egyszerű, strapabíró anyagok használata általában olcsó is, bár ez a technológiai, gépészeti és elektromos berendezések, valamint a világítástechnika területén nem feltétlenül igaz. Az építészeti anyaghasználat jellemzően az acél, a beton, az égetett agyagtermékek és kerámiák felhasználását jelenti, a belsőépítészetben kemény kompozit termékek, speciális műanyagok vagy tömbösített fa alkalmazását.

Fontos szempont az alapterületek optimalizálása. A lakó-, az iroda-, az öltöző-, illetve a kiszolgáló helyiségek alapterületi vagy magassági méretezésénél is a szükséges minimumra törekszünk.

A hagyományos építési technológiák alkalmazása megkönnyíti a bv. saját munkaerő bevonását a kivitelezésbe, ezáltal olcsóbbá téve a beruházást.

Üzemeltetés

Jogszabályi előírás is, de előremutató elv a közel nulla energiafelhasználású épületek megvalósítása, a megújuló energia bevonása az épület fenntartásába. A maximális hőszigetelő rétegek beépítése térül meg leghamarabb az üzemeltetés során, de a hőszivattyús fűtési-hűtési rendszer is sokkal takarékosabb már, mint a néhány éve még alkalmazott, energiatakarékos, földgáz alapú energiaellátás.

A karbantartás és beszerzések költséghatékonyságát segíti a beépített berendezések, épületszerkezeti eszközök sztenderdizálása. Ez a szempont egy épület estében könnyen betartható, de igazán a teljes büntetés-végrehajtási épületállomány sztenderdizálásának elérésekor lenne hatékony.

A jelenlegi börtöntervezési gyakorlat még kis figyelmet fordít az ökológiai szempontú, de a gazdaságosságot is szem előtt tartó részleges, vagy teljes életciklus elemzésekre, amelyek figyelembe veszik az épület karbantartásakor, átalakításakor vagy teljes le-

bontásakor keletkező, megoldandó feladatokat is. A jövőben azonban – a környezetvédelmi általános tendenciákat tekintve – az életciklus elemzés is része lesz a tervezési folyamatnak.

Azt gondolom, a jövő börtöneiben egyre finomodni fog az az egyensúly, aminek egyik oldalán a biztonságos fogvatartás szempontjai, a másik oldalon a reintegrációt segítő normalizációs törekvések vannak jelen. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azonban a társadalom nagyobb, szabadon élő részének véleményét sem, amely vélemény szintéziséhez még sok munkát, felvilágosító tevékenységet és összehangolt, konszenzusteremtő párbeszédet kell lefolytatni.

Felhasznált irodalom

Juhász Zsuzsanna (2018): A büntetés-végrehajtás alapelve(i), Magyar Rendészet 2018/5. p. 15-28.

